

Формування соціально-культурної компетенції учителя засобами вивчення скарбів культури і старовини українського народу

Анотація. В статті вміщено матеріали, що стосуються формування соціально-культурної компетенції засобами вивчення скарбів культури і старовини, традицій українського народу. Адресовано керівникам гуртків, що працюють на базі музеїв, методистам, студентам – усім, хто цікавиться ужитково-прикладним мистецтвом.

У науковій літературі термін „компетенція” трактується як добра обізнаність із чим-небудь. Соціокультурна складова компетентності передбачає, що людина є обізнаною передусім у культурі та менталітеті свого народу та вміє застосовувати ці знання в процесі міжкультурної комунікації. Таким чином, під соціокультурною компетенцією ми розуміємо набуті знання про культурні і духовні цінності та норми народу носія-мови та вміння ефективно використовувати ці знання в процесі спілкування.

Важливу роль у процесі формування соціальної компетентності учнів відіграють особисті якості педагога як активного партнера учнів у навчально-виховному процесі. Суттєвим є врахування безпосереднього середовища – впливу сім'ї, родичів, друзів на виховання і розвиток особистості; середовища дальнього; середовища соціального; середовища фізичного.

У процесі навчання важливо залучати учнів до національної культури, побуту, традицій, соціальних відносин, сформувати позитивне ставлення до народу країни, мова якого вивчається. У межах власної культури створюється стійка ілюзія власного бачення світу, способу життя, менталітету як єдино можливого. Тільки за умови виходу за межі своєї культури, зустрічі з іншим світоглядом можна зрозуміти специфіку своєї суспільної свідомості, побачити відмінність культур.

Звичаї народу – це прикмети, по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому. Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенаціональних справах. Звичаї, а також мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї, як і мова, створились протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу.

Тарас Шевченко, звертаючись до України, як до матері, що вічно страждає, питається: «Чи ти рано до схід сонця Богу не молилась? Чи ти діточок непевних звичаю не вчила?». З цих слів бачимо, не вчити своїх дітей звичаїв – це такий же великий гріх для

матері, як і гріх не молитися Богові.

Усна народна творчість також може служити класичним прикладом єдності між усіма українськими землями. Ця спільність мови та звичаїв завжди була тими вузлами, які зв'язували наш народ, коли він був штучно поділений державними кордонами. Не випадково в Україні існує повір'я, що духи всіх дітей – живих і мертвих, забутих і безвісти пропавших – на *Святий Вечір* злітаються до своїх матерів на таємну вечерю і ніякі віддалі цьому перешкодити не можуть.

Як бачимо, звичаєвий обряд «Святої Вечері» символічно об'єднує всіх людей, що належать до одного народу, однієї нації. Ми, українці, нація дуже стара, і свою духову культуру наші пращури почали творити далеко до християнського періоду на Україні. Разом із християнством Візантія принесла нам свою культуру, але саме свою культуру, а не культуру взагалі. У нас на Україні вже була національна культура, і Володимир Великий тільки додав християнську культуру до своєї рідної, батьківської культури.

Староукраїнські традиції ввійшли у плоть і кров наших звичаїв, і тепер ми собі не уявляємо Різдва без куті, Великодня – без писанки, Святої Трійці – без клечання, що в народі зветься «Зеленими Святами». Всі ми відзначаємо свято Купала, на «Введення» закликаємо щастя на майбутній рік, на «Катерини» кличемо долю, а на «Андрія» хто з нас не кусав калити і яка дівчина не ворожила, чи вийде заміж цього року? Все це – наша культура, наші традиції. Про все це співається в колядках, що були відомі далеко ще до початку християнських часів на Україні. Всі ці рухи, дії і слова, що на перший погляд не мають ніякого значення в житті людини, віють на серце кожного з нас чаром рідної стихії і є для душі живильним бальзамом.

Кожну державу формує народ, який живе на її теренах і творить національну культуру. Саме на підмурку національної свідомості громадян будується країна, що посідає гідне місце серед інших країн і впливає на події у світі. Про непереможність українського народу свідчить історія його опору окупантам і створення незалежної держави. У найскрутніші для України часи, коли, здавалося, останні надії було втрачено, на захист співгромадян піднімалися творча інтелігенція, науковці. Україна вічна, бо вічний її народ.

Нині багато традиційних звичаїв поступово відходять у минуле, проте в сучасній обрядовості зберігаються окремі їх елементи, які використовують при святкуванні найпопулярніших народних свят.

Отримання незалежності України викликало небувале зростання інтересу до проблем вітчизняної історії, витоків національної культури, до непересічних досягнень минулого. Знання свого родоводу, історичних та культурних надбань предків необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у практиці

сьогодення. На сучасному етапі створюються передумови подолання деформацій у міжнаціональних відносинах та їх гармонійного розвитку, відкриваються можливості утвердження в життя реального суверенітету України. Разом з тим право національно-культурного розвитку гарантується усім національностям, які проживають на території держави.

Серед етнографічних проблем виділяються такі найважливіші, як вивчення етнічного складу населення України; реконструкція давніх форм суспільного життя і культури; аналіз стану культурно-побутових традицій, оцінка їхньої ролі у житті людей; вивчення етнічних аспектів еволюції побуту і культури; дослідження змін окремих етнічних ознак у ході історичного розвитку (мови, ареалу розселення, особливостей господарської діяльності та культури тощо).

Досягнення українського народу на ниві культури загальновідомі. Якщо розглядати національну культуру як цілісну систему, треба брати до уваги надбання різних верств населення, класів і соціальних груп протягом тривалого історичного шляху. Перевага надається розгляду традиційного. Адже пам'ятки культури створюються віками, але, на жаль, не на віки. На наших очах зникає – іноді й незворотно – чимало елементів, а то й цілих комплексів традиційної народної культури та побуту. Вивчення національних традицій має надзвичайно важливе значення для вирішення проблем співвідношення національного та інтернаціонального, генезису культурних явищ, процесів взаємодії сучасної індустріально-міської культури і давньої, місця традицій у професійній культурі. Для етнографії особливо важливі також письмові свідчення минулого, хроніки, живописні матеріали, карти. Цінними джерелами є археологічні комплекси, музейні зібрання, фольклор, предмети народного мистецтва, культу тощо.

Говорити про розвиток культури народу і нічого не сказати про розвиток мови – це всеодно, що будувати хату і забути про її фундамент. Автори книги «Українська мова і культура мовлення» (1995) О.М. Пазяк та Г.Г. Кисіль справедливо наголошують: так, на жаль, склалося в Україні, що багато хто з українців ігнорував рідну мову.

Формування національної самосвідомості починається з духовного відродження нації. Особистість повинна перебувати під постійним впливом духовної культури свого народу, своєї нації.

Найспецифічнішими формами прояву духовності є духовні стани та почуття. Люди, які мають досвід духовних станів, стверджують, що після пережитого їх охоплювали почуття любові до всього живого, бажання творити добро. Таким чином, духовні стани стимулюють виникнення духовних почуттів (совість, провина, каяття, любов, віра, надія). Специфічною формою почуттєвого прояву духовності є емпатія, тобто здатність людини до співчуття

іншій особі, бажання та вміння зрозуміти й відчутти її внутрішній світ, збагнути її цінність та неповторність, прагнення до безкорисливого задоволення її потреб та інтересів.

«Традиції в Україні цікаві й самобутні, але при всьому дуже різноманітні і поширені! І що цікаво – ваша молодь із задоволенням їх дотримується», – із захопленням діляться з нами туристи. Це дійсно так. І цей факт є доказом існування душі народної, вдячності своїм предкам, глибинної пам'яті (яку вчені називають архетипічною) та усвідомлення зв'язку поколінь. Українські традиції, жива та вельми цікава народна спадщина, формувалися багато століть. Тому ж, незважаючи на нашу культурологічну «європейськість» і відносну молодість держави, ми вміємо берегти духовну наступність і добре знаємось на рідних неписаних законах, українських звичаях і традиціях. Практично навчити учнів відчутти наші традиції можливо в музеях ПНВО: музей ужитково-прикладного мистецтва Поділля у відділі МНВК та музей хліба у відділі ЕНЦУМ. Соціально-культурні компетентні вчителі, які знають традиції свого народу гідно виховують своїх вихованців.

Література

1. Бабенко О., Бабенко О. Короткий словник музейних термінів. – Кіровоград, 2001
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис: в 2 т. – К., 1991
3. Історико-культурна спадщина України: проблеми, дослідження та збереження. – К., 1998
4. Історичне джерелознавство. Навчальний посібник. (ред. Я. Кала кури). – К., 2002
5. Коломієць І.К. Коли оживає історія. - К., 1990
6. Костриця М., Обозний В. Шкільна краєзнавчо-туристична робота. – К., 1995
7. Левикін К., Хербст В. Музеєзнавство. – М., 1988
8. Орієнтовні навчальні програми туристсько-краєзнавчих об'єднань учнівської молоді. – К., 1996
9. Сайненський А. Музей воспитывает юных. – М., 1988
10. Столетов В., Кашин М. Шкільні музеї. – М., 1977